

POLITIKA ČLOVEKOVIH PRAVIC

1.) Opredelitev ČP, Funkcije ČP, Vsebina pravice

Človekove pravice so pravice posameznika, kot člana družbe oziroma države. Kot pravico lahko v najširšem smislu opredelimo možnost obstoja in razvoja posameznika v določeni skupnosti oziroma možnost uresničevanja njegovih osnovnih potreb na temelju najširše pojmovane enakosti.

Vsebina pravice: Pravica pomeni upravičenje do nečesa in hkrati do varstva.

FUNKCIJE ČP:

- 1.) **Varstvo** posameznika/državljana, družbenih skupin
- 2.) **Omejitev** agresivnosti današnjih političnih in tehnokratskih elit.
- 3.) **Spodbujanje** posameznikov k čimbolj optimalnemu razvijanju sposobnosti in znanj ter uveljavitvi v gospodarskem, političnem in kulturnem življenju.

2.) Šola naravnega prava, Hobbesov in Lockov pogled na ČP, razlika med pravico do upora pri Hobbesu in Locku.

Šola naravnega prava: 16., 17. Stol., Spisi predstavnikov naravno pravne teorije, ki so iskali logično utemeljitev oblasti. Šele od tu dalje lahko govorimo o pravih začetkih moderne zasnove človekovih pravic.

Vpliv ŠNP -> S svojo univerzalnostjo in liberalno zasnovo oblasti je zapustila dve trajni civilizacijski in politično-kulturni prvini v moderni politični misli:

- 1.) Opredelitev pravic kot prirojenih in neodtujljivih in
- 2.) njihovo jamstvo ter nadzor nad oblastjo.
- 3.) Poleg tega je zagotovila, da so človekove pravice razglašene in zapisane.

Dokumenti v tem času: akt Habeas Corpus (1679), Bill of Rights (1689), Deklaracija o pravicah človeka in državljana (1789), Ameriška ustava in Bill of rights amandmaji.

Hobbesov in Lockov pogled na ČP:

Hobbes: Predpostavi naravno stanje, ki je stanje brez države in kjer poteka boj med ljudmi. Človeška racionalnost izumi državo, ker se to bolj splača kot naravno stanje, ne pa zaradi tega, ker je to prav in dobro. Brez nje ni nobenih drugih možnosti preživetja. V procesu kreacije države mora človek prepustiti državi nekatere pravice, ki mu po naravnem stanju pripadajo. Do države je mogoče priti na 2 načina: 1.) zmagovalci si podvržejo svoje sovražnike. 2.) ljudje se sporazumno podredijo nekemu človeku ali skupini ljudi prostovoljno, v upanju, da jih bo ščitil pred drugimi.

Ko ljudje sporazumno ustanovijo državo mora vsakdo odobriti vse odločitve oblasti, zato, da so vsi zaščiteni pred drugimi in živijo v miru. Nosilec državne oblasti je suveren, na katerega je bila prenesena oblast. Vladarjeva moč in avtoriteta izhajata iz ljudstva, ima neomejeno oblast, vsak upor zoper vladarja je neupravičen in prepovedan, četudi je ta slab. Suverena vladarjeva oblast je ena in enotna, ali pa ne obstoja. Hobbes ne priznava delitve oblasti.

Vladarja je mogoče zamenjati le sporazumno, soglasje je potrebno doseči tako med podaniki ter podaniki in vladarjem. Ljudstvo si ne more samo povrniti svoje suverene oblasti, ne da bi to vodilo nazaj v naravno stanje, oz. državljansko vojno.

Zanj je ljudstvo sicer primarni nosilec suverenosti, vendar se kot konservativec in redoljub zavzema za ohranitev minimalnega državnega reda in opravičuje celo totalitarno oblast, ki ne upošteva nobenih človekovih pravic.

Locke: Locke pa suverenost pripisuje zgolj in edinole ljudstvu, ki se je tudi ne more za vedno odreči. Temeljno vprašanje, ki si ga je zastavil, je bilo, ali so človekove pravice odvisne od vladarja ali pa so »naravne« in prirojene. Od odgovora na to vprašanje je bila odvisna pozicija oblasti – če so namreč pravice človeka prirojene in neodtujljive, so postavljene nad vsakokratno oblast, ki jih je dolžna spoštovati in varovati. Locke uvršča med naravne pravice poleg pravice do življenja, svobode in enakosti tudi pravico do lastnine, torej tudi obstoj te pravice ne more biti odvisen od oblasti. Človekove pravice povezuje Locke z »naravnim stanjem« v katerem so vsi ljudje enaki, svobodno uravnavajo svoja dejanja in razpolagajo z lastnino. Pri tem niso omejeni in niso odvisni od volje nikogar. Ljudstvo ima neodtujljivo pravico do upora proti nepravični oblasti. Locke je predvidel tudi način varovanja pravic, ki temelji na ločitvi zakonodajne in izvršilne

oblasti. Njegova izrazita odlika je prav v tem, da na človekove pravice ne gleda kot na nek moralni problem, ampak kot na pozitivno-pravno obnašanje – pravice obstojajo tukaj in zdaj, niso z ničemer pogojene, oblast jih mora priznati s posebnimi akti in razglasiti na svečan način ter jim zagotavljati učinkovito varstvo. Tako ravnanje oblasti postane kriterij njene legitimnosti. Oblast, ki ne spoštuje pravic posameznikov, ni legitimna in jo je mogoče zamenjati.

Pravica do upora:

Po Hobbesu je nosilec državne oblasti suveren, na katerega je bila prenesena suverena oblast. Vendar pa ne preseže Bodinove teorije suverenosti, ki vladarju zagotavlja neomejeno oblast in po kateri je vsak upor zoper vladarja, četudi je ta slab in nepravilčen, neupravičen in prepovedan. Prav tako ne preseže načela nedeljivosti oblasti, ki vladarju zagotavlja praktično celotno oblast – od sprejemanja in izvajanja zakonov do nagrajevanja in kaznovanja podložnikov. Hobbes je torej načelo nedeljivosti oblasti razumel v dobesednem smislu in najstrožji obliki. Suverena oblast je le ena in enotna ali pa ne obstaja.

Vladarja je po Hobbesu mogoče zamenjati le sporazumno, vendar je to soglasje potrebno doseči ne le med podaniki, ampak tudi med podaniki in vladarjem. Ljudstvo si ne more samo povrniti svoje suverene oblasti, katere imetnik je bilo in ne more samovoljno zamenjati vladarja, ne da bi stopilo nazaj v naravno stanje, kar pa pomeni državljansko vojno. John Locke pa suverenost pripisuje zgolj in edinole ljudstvu, ki se je ta tudi ne more za vedno odreči. Človek se odreče naravnim pravicam in na osnovi družbene pogodbe vstopi v državo, ki bolje zaščiti njegove pravice. Vsak posameznik torej prenese na državo svojo naravno pravico do kaznovanja tistih, ki ga ogrožajo. Če pa državni organi sami ogrožajo svobodo in imovino, namesto, da bi ju varovali, državno stanje preneha, ljudstvo pa je upravičeno ustvariti novo državno organizacijo oziroma postaviti novo vlado za boljšo zaščito svojih pravic. V tem primeru ima ljudstvo neodtujljivo pravico do upora proti nepravilni oblasti. Namen družbene pogodbe ali ustave je torej zaščititi določene temeljne pravice človeka, ki ne izvirajo iz kakršnega koli zakona, ampak iz »naravnega« zakona, ki je večni in nespremenljiv. Locke je predvidel tudi način varovanja pravic, ki temelji na ločitvi zakonodajne in izvršilne oblasti.

3.) Pravice in dolžnosti

Človekove pravice so tesno povezane z dolžnostmi, vsaka pravica zahteva dolžnost nekoga, da jo izpolni. Dolžnost je ravnanje nekoga v korist druge osebe, nekaj stori ali pa se nečesa vzdrži, v primeru neposlušnosti so sankcije. V tem smislu gre za upoštevanje ZUNANJE AVTORITETE. Dolžnosti je možno opredeliti tudi kot ravnanje v skladu z osebno voljo ali osebnim prepričanjem, skladno z moralnimi normami in osebnimi vrednotami. Dolžnosti so korelat/hrbta stran pravic.

Pri **medsebojnem razmerju** med pravicami in dolžnostmi je potrebno poudarjati oboje. Pravice se namreč poudarjajo kot nekaj samoumevnega, zanemarja pa se odgovornosti. Razlog zato je proces globalizacije in agresivni kapitalistični tržni sistem, ki ruši ravnotežje med svobodo in odgovornostjo. Rešitev je povezovanje pravic z dolžnostmi tudi v pravnih aktih. Navedena naj bi bila tudi pričakovanja ali obvezna ravnanja posameznikov. Npr. v mednarodnih paktih iz leta 1966, ki določajo, da ima posameznik dolžnosti do drugega in do skupnosti, ki ji pripada. Dolžan se je zavzemati za napredek in spoštovanje pravic, ki so priznane s tem paktom.

4.) ČP po drugi svetovni vojni + ustavni amandma 1989, Pravica do združevanja 1945, 1989, 1991

PRVO OBDOBJE PO VOJNI (1945-1974): Zvezna ustava v Jugoslaviji razglasi republikansko in federativno ureditev, kar je velik napredek v primerjavi s predvojno centralistično ureditvijo. Kar se tiče človekovih pravic pa pomeni korak nazaj:

- Zrelativizira pravice veroizpovedi, svobode gibanja, govora, vesti, obrambe in neodvisnosti sojenja.
- Omeji gospodarske pravice, zasebno gospodarsko iniciativo, poudarek pa daje državnim lastninam.
- Poudari socialne pravice, delo, enak zaslužek, zdravstvena in socialna varnost, enakopravnost moških in žensk z volilno pravico.

Vzpostavljen sistem, ki odpravi družbene in druge institucije v nasprotju z že obstoječo demokratično tradicijo. Organi za notranje zadeve dobijo velika pooblastila, tudi sodstvo pristane v rokah politike.

DRUGO OBDOBJE PO VOJNI (1974-1990):

Pravice in svoboščine so izvedene iz utopičnega projekta integralnega samoupravljanja. Ob poudarjeni pravici do samoupravljanja so klasične pravice človeka in državljana omejene in relativizirane. Pojem državljana zamenja občan oz. Delovni človek. ČP izhajajo iz načela samoupravljanja, grede delovnim ljudem in ne vsem, kar pomeni odmik od individualnih h kolektivnim pravicam. Za obdobje značilno:

- velika stopnja decentralizacije
- poudarek na suverenosti republik kot nacionalnih držav.

USTAVNI AMANDMAJI 1989:

Bistveni pomen: ponovno uveljavljanje klasičnih oz. „naravnih“ političnih pravic človeka in državljana do svobode in enakosti ter „modernih“ pravic, ki so nastale kasneje kot rezultat preseganja klasičnega ekonomskega in političnega pluralizma. Varovanje pravic je izključno v pristojnosti pravosodnih organov, katere neodvisnost je ustavnopravno poudarjena.

Pomembno:

- enakopravnost vseh občanov ne glede na politično prepričanje
- svobodno javno zborovanje in ustanavljanje društev, sindikatov, političnih organizacij
- uvedba neposrednih volitev
- omogočeno vlaganje zakonodajne pobude ter pobude za referendum
- pravica do samoodločba kot trajna ...

Razvoj združevanja 1945-1991:

Po 2. svet. Vojni pride do cenzure političnega združevanja, ki se začne najprej v Sloveniji z Dolomitsko izjavo, kjer se skupine zavežejo opustiti svojo organiziranost. Prvi povojni jugoslovanski zakon o društvih, prireditvah in drugih javnih shodih avgusta 1945 je jamčil svobodo združevanja, prav tako kasnejša ureditev v prvi povojni jug. Ustavi iz leta 1946, ki je dovoljevala strankarski pluralizem. Vendar pa je ustava v svojem 43. členu hkrati prepovedala pravico do združevanja z namenom rušenja ustavna ureditve s protidemokratskimi smotri, kar je omogočalo povsem arbitrarno odločanje o ustanovitvi ali obnovi stranke.

Prvi zakon, ki je urejal politično združevanje, je bil kmalu spremenjen. Zakon o spremembah zakona o združenjih, prireditvah in drugih javnih zborovanjih, ki je bil sprejet leta 1946, je

prinesel velike omejitve s tem, da je med razlogi za prepoved stranke navedel rušenje ustavne ureditve in organiziranje na verski podlagi. Praktično delovanje strank je bilo tako zelo oteženo ali onemogočeno, poskusi podaljševanja običajne dejavnosti prej zakonsko dovoljenih strank so imeli zelo hude posledice, ponekod (v Sloveniji) pa so pobudnike ustanavljanja strank postavili pred sodišče s skonstruiranimi obtožnicami. Leta 1965 je izšel nov Osnovni zakon o združenjih državljanov, ki ni omenjal več strank, ampak je govoril le o združenjih. Pravice ljudi – in tudi pravica do združevanja – so se v povojnem obdobju vedno manj vezale na pojem državljan in vedno bolj na pojem »občana« in »samoupravljalca«. Nova ustava iz leta 1974 ni poznala več pravih pravic državljan kot samostojnega posameznika, ampak je razglasila novo vrsto »samoupravnih pravic«, ki so bile odvisne od položaja posameznikov v t.i. »združenem delu«. Za demokratizacijo prejšnjega sistema in prehod v mednarodno pluralistično demokracijo imajo velike zasluge neformalna gibanja v sredini 80-ih let, različna strokovna društva, Nova Revija, Odbor za človekove pravice, Svet za varstvo človekovih pravic ter drugi. Za ponovno uveljavitev pravice do združevanja je velikega pomena Zakon o političnem združevanju, ki je bil sprejet leta 1989. Zakon je postavil »minimalne« kriterije za ustanovitev politične stranke.

5.) Nova slovenska ustava 1991, Klasične in moderne pravice v slovenski ustavi

Nova slovenska ustava, sprejeta 23.12.1991, pomeni dokončno uveljavitev človekovih pravic na Slovenskem. Je prva ustava, ki je bila sprejeta na demokratičen in evolutiven in ne na revolucionaren način, prav tako ne znižuje ravni pravic iz ustave 1974 in dopolni 1989. Slovenska ustava odraža težnje vseh modernih in učinkovitih, to je živih ustav, saj izhaja iz pravic in svoboščin državljanov in šele na tej osnovi in skladno z njimi opredeljuje strukturo in naloge (funkcije) političnega sistema. To moderno načelo hkrati pomeni, da ustava dopušča vse, kar ni izrecno omejila ali prepovedala, celoten politični sistem pa postavlja v funkcijo varovanja pravic in svoboščin. Nova slovenska ustava torej uresničuje pomembne človekove pravice, ki v povojnem obdobju realnega socializma v Sloveniji niso bile uresničene, kot so človekova svoboda, varnost in dostojanstvo.

Ustava določa v Preambuli (člen 3), da je Slovenija organizirana po državljanskem načelu, njena državnost temelji na pravici slovenskega naroda do samoodločbe. **Splošne določbe** glede človekovih pravic so vsebovane v drugem poglavju, **klasične liberalne pravice in svoboščine** so opredeljene v členih 32.- 41, najpomembnejše **politične pravice** so opisane v

členih 42.- 48. V okviru drugega poglavja so določene tudi nekatere tipične **socialne pravice**. Ustava določa nekatere **klasične človekove pravice** tudi v okviru 3. poglavja, v katerem posebej ureja gospodarska in socialna razmerja. Posebej obširno so zagotovljene tudi pravice avtohtone madžarske in italijanske skupnosti, v čl. 64., 65.

Moderne pravice:

Socialna varnost, zdravstveno varstvo, pravice invalidov v čl. 50, 51, 52.

Avtonomija univerze in drugih visokih šol v čl. 58.

Svoboda znanosti v čl. 59.

Soodločanje delavcev v čl. 75, sindikalna svoboda v čl. 76., pravica do stavke v čl. 77.

Način pridobivanja lastnine ter omejitev ali odvzem le-te, lastninska pravica tujcev v čl. 66, 67, 69.

Varstvo dela, svoboda gospodarske pobude in podjetništva v čl. 66, 74.

Pravica do zdravega življenjskega okolja in ohranjanja kulturne dediščine v čl. 72, 73.

6.) Sodno varstvo ČP

Notranje pravo je v določenem razmerju z mednarodnim pravom in pravom ZN. Na vrhu tega prava je Ustanovna listina ZN in Splošna deklaracija ČP, ki konkretizira in omogoča razlago US. Nato sta dva mednarodna pakta o državljskih in političnih pravicah, ter o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki določata standarde in ukrepe, ki jih pričakujemo od ZN.

To pravo ZN je celota pravil o ČP, določa splošna merila sprejemljivega, pričakovanega ravnanja, množice subjektov na nacionalni ravni. To pravo ima SPLOŠNO IN UNIVERZALNO VELJAVO.

Ustava in Kazenski zakonik urejajo le-te in njihovo varstvo – civilno, kazensko, ustavnopravno.

- Civilnopravno so zavarovane: osebne pravice, ki so dodeljene posamezniku kot družbenemu bitju. Sem sodijo pravica do življenja, zdravja, prostosti, časti, lastne podobe, ugleda, dobrega glasu in zasebnosti, ki so tudi moralne vrednote in se ne morejo vrednotiti v denarju. Zanje so predvidene tožbe, ki jih lahko vloži vsak posameznik, ki ima pravni interes. Te so ugotovitvena, opustitvena, odstranitvena tožba.

- Kazenskopravno varstvo je poseben instrument, preko katerega vsaka država neposredno regulira njene prebivalce, da spoštujejo civilizirana pravila in razmerja. Kazenska sodišča so torej institucije s funkcijo varstva ČP. Načela KZ: predhodna opredelitev dejanja, pravica do obrambe, domneva nedolžnosti, javno sojenje, prepoved izsiljevanja izjav in priznanj ...
- Ustavna pritožba: lahko jo izkoristimo, ko so izrabljena vsa druga pravna sredstva. Lahko razveljavi zakone, ki niso v skladu z ustavo.

EVROPSKO SODIŠČE --> Mednarodno kazensko sodišče oz. Meddržavno sodišče ter na drugi strani ad hoc sodišča.

- Je stalno.
- S svojo prakso naj bi zagotovilo konec neenakosti v kazenskih postopkih.
- Cilj je zagotoviti sistematično in stalno preganjanje kršilcev.
- Ustanovljeno za: genocid, vojna hudodelstva, agresija, hudodelstva zoper človečnost.
- Vse države podpisnice se obvezujejo, da bodo svoje državljane izročile sodišču, če jim ne bodo sodili na domačem sodišču.

7.) Ombudsman

Je „4ta veja oblasti.“ Je učinkovita neformalna oblika varstva ČP ter dobro dopolnilo formalnim oblikam, največji razvoj v 20. stoletju. Ima dvojno nalogo:

- Direktno IZBOLJŠUJE varstvo ČP
- Indirektno IZBOLJŠUJE delovanje, vpliv državnih institucij.

Funkcije:

- Splošen nadzor nad stanjem ČP ter ocene teh stanj (letna poročila, ocene o stanju in napredku ČP).
- Reševanje konfliktov, posredovanje v teh konfliktih-iskanje rešitev.
- Svetovanje državnim organom, dajanje predlogov kako izboljšati delovanje države.

Ombudsman ima določene formalne pristojnosti kot so zbiranje informacij, opravljanje razgovorov, zasliševanja prič ... Varuh lahko prav tako kritizira vsak akt, ki se mu ne zdi

skladen z normami varstva ČP. Lahko vloži ustavno pritožbo. 1Krat letno predloži poročilo v DZ.

Ombudsmani ne nadomestijo siceršnje pritožbene poti, vendar pa lahko vplivajo na javno mnenje, politike ter predstojnike upravnih organov.